

УДК 342.9:342.7]-053.2(477)

А.В. Пшенична,
здобувач Державного науково-дослідного інституту
МВС України

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ НА ОСВІТУ В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Автор досліджує правові підстави забезпечення прав дітей внутрішньо-переміщених осіб на освіту в умовах проведення антитерористичної операції в Україні. На підставі аналізу нормативно-правових актів, що закріплюють адміністративно-правовий механізм реалізації права на освіту для дітей внутрішньо-переміщених осіб, що були сформовані від початку антитерористичної операції в Україні, автор доходить висновку, що правові підстави забезпечення прав дітей ВПО на освіту в умовах проведення антитерористичної операції в Україні було сформовано оперативно та професійно, що створило умови для реалізації прав таких дітей на освіту в Україні.

Ключові слова: право дітей на освіту, внутрішньо-переміщені особи, антитерористична операція.

Автор исследует правовые основания обеспечения прав детей внутренне-перемещенных лиц на образование в условиях проведения антитеррористической операции в Украине. На основании анализа нормативно-правовых актов, закрепляющих административно-правовой механизм реализации права на образование для детей внутренне-перемещенных лиц, которые были сформированы с начала проведения антитеррористической операции в Украине, автор приходит к заключению, что правовые основания обеспечения прав детей ВПЛ на образование в условиях проведения антитеррористической операции в Украине были сформированы оперативно и профессионально, что создало условия для реализации прав таких детей на образование в Украине.

Ключевые слова: право детей на образование, внутренне-перемещенные лица, антитеррористическая операция.

The author investigates legal grounds of ensuring the rights of children of internally displaced persons for an education in the conditions of carrying out an anti-terrorist operation in Ukraine. On the basis of the analysis of the normative legal acts fixing an administrative legal mechanism of the realization of the right to education for children of internally displaced persons who have been created since the beginning of carrying out anti-terrorist operation in Ukraine, the author draws the conclusion that legal grounds of ensuring the rights of children of internal displaced persons to education in the conditions of carrying out the anti-terrorist operation in Ukraine have been created quickly and professionally that has created conditions for realization of the rights of such children to education in Ukraine.

Keywords: right of children to education, internally displaced persons, anti-terrorist operation.

Результатами анексії Криму та антитерористичної операції на Донбасі стали не тільки руйнування української економіки та інфраструктури, загибель людей

та крах більшості інституцій, але й поява внутрішньої вимушеної міграції – осіб, що вимушено залишили своє постійне місце проживання. В Україні такі особи, відповідно до Закону України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII, мають офіційний статус – внутрішньо переміщені особи (надалі – ВПО) [1]. Станом на 06.07.2015 Міністерством соціальної політики України було обліковано, що кількість ВПО по Україні становить 1 369 844 ВПО, серед яких – близько 167 000 дітей [2].

Держава взяла на себе зобов'язання підтримувати й забезпечувати економічні, фінансові, політичні, соціальні, інформаційні, культурні та інші права ВПО та вживати всіх необхідних заходів щодо їх гарантування. Забезпеченню прав внутрішньо переміщених осіб, їх правовій регламентації на сучасному етапі привертається значна увага як з боку громадськості, так і з боку науковців. Дослідженню правових проблем прав ВПО приділялася увага в роботах А. Солодька, Т. Доронюка [3], В.С. Грошовського [4], О.В. Балуєва, І.О. Аракєлова [5] тощо. Проте правовим підставам забезпечення прав дітей ВПО в умовах проведення антитерористичної операції в Україні (надалі – АТО) приділено недостатньо уваги, хоча такі діти потребують захисту своїх прав не менше, ніж їх батьки.

Серед прав дітей, які покликана забезпечити Україна, у першу чергу, – право дітей на освіту. Для дітей ВПО в умовах проведення АТО реалізація зазначеного права набуває особливої актуальності, оскільки, будучи вимушеними покинути разом з батьками місце свого постійного перебування, вони втратили можливість отримувати освіту. К.А. Бикова вірно наголошує, що право на освіту – це право людини на здобуття певного обсягу знань, культурних навичок, професійної орієнтації, які необхідні для нормальної життєдіяльності в умовах сучасного суспільства, котре є одним з основних соціально-культурних прав людини [6, с. 97].

Розвиток міжнародних законодавчих норм щодо прав дитини, починаючи з Декларації прав дитини (1959 р.) [7], Конвенції ООН “Про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти” (1960 р.) [8], Конвенції ООН “Про права дитини” (1989 р.) [9], є відображенням поступових змін поглядів суспільства на проблему рівності можливостей та недискримінації дітей за будь-якою ознакою. Ратифікація Україною Конвенції ООН “Про права дитини” (1991 р.), тобто визнання її складовою частиною правової системи держави, зумовило реформування національного законодавства у сфері освіти відповідно до вимог цих угод [10]. За вірним визначенням Л.С. Волинець, освіта є важливим чинником становлення демократичної та правової України, право на яку закріплено в Конституції [11, с. 14]. Так, у ст. 53 Конституції України закріплюється, що повна загальна середня освіта є обов'язковою; держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [12]. Для того, щоб створити досконалу систему освіти європейського рівня, у листопаді 1993 року було прийнято Державну національну програму “Освіта (Україна XXI століття)”, основними завданнями якої стали вироблення державних стандартів формування системи та обсягу знань, умінь, навичок творчої діяльності, інших якостей особистості на різних освітніх рівнях та оптимальне поєднання гуманітарної і природничо-математичної складових освіти, теоретичних і практичних компонентів, класичної спадщини та сучасних досягнень наукової думки, зв'язок з національною історією, культурою, традиціями [13]. Як окрема сфера взаємовідносин у житті суспільства в Україні, крім Конституції, регулюється Законом України “Про освіту” від

4 червня 1991 р. [14], “Про вищу освіту” від 17 січня 2002 р. [15], “Про загальну середню освіту” від 13 травня 1999 р. [16], “Про професійно-технічну освіту” від 10 лютого 1998 р. [17] тощо.

Аналізуючи адміністративно-правовий механізм права на освіту в Україні, А. Палешко підсумовує, що право на освіту в Україні забезпечується доступністю та безоплатністю; розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти; відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина; різними формами навчання – очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем [18, с. 32].

Зустрівшись з необхідністю забезпечення права дітей ВПО на освіту, законодавець поспішив створити належну правову базу для реалізації цього права для таких дітей. Було прийнято ряд змін до законів, які спрямовані на реалізацію прав дітей на освіту, – до Закону України “Про професійно-технічну освіту” від 10.02.1998 № 103/98-ВР [17], “Про освіту” від 23.05.1991 № 1060-XII [14], а в Законі України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” № 1706-VII закріплюються права та обов’язки внутрішньо переміщених осіб, до яких належать право на влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади (ст. 9 зазначеного Закону) [1]. Реалізація цього права відбувається за наступним механізмом: зареєстрована (взята на облік) внутрішньо переміщена особа має право на продовження здобуття певного освітнього рівня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету або інших джерел фінансування (ч. 9 ст. 7 Закону № 1706-VII) [1].

Крім цього, для дітей, переселених з тимчасово окупованих територій, встановлений спрощений порядок влаштування до дитячого садочка чи школи. Так, згідно з п. 6 Положення Міністерства освіти та науки України “Про дошкільний навчальний заклад” від 12 березня 2003 р. № 305, прийом дітей до дошкільного навчального закладу здійснюється за наявності визначеного переліку документів (свідцтва про народження, медичної довідки про стан здоров’я, довідки дільничного лікаря про епідеміологічний стан тощо) [19]. Спрощена процедура дає змогу влаштувати дітей у навчально-виховальні заклади навіть за відсутності належних документів.

Громадська організація “Європейська дослідницька асоціація” провела дослідження щодо реалізації права на освіту дітей ВПО і оприлюднила результати, які свідчать про те, що 75% внутрішньо-переміщених дітей одразу влаштовані до навчальних закладів [20]. Громадський моніторинг виявив проблеми, які характерні для всіх загальноосвітніх шкіл і є прямим порушенням положень “Закону про загальну середню освіту” та норм Конституції України, серед яких – недофінансування шкіл та незадовільний матеріальний стан, брак обладнання, підручників, неможливість займатися спортом, неналежне харчування учнів [21].

5 липня 2015 року набрав чинності Закон України № 425-VIII “Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій і їхніх дітей, дітей, один з батьків яких загинув в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій або військових конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для отримання ними професійно-технічної та вищої освіти” [22], на виконання якого Уряд мав розробити і затвердити державну цільову програму підтримки зазначеної категорії в отриманні професійно-технічної та вищої освіти, проте програми досі немає, а задекларована державна підтримка залишилася тільки на

папері. Проте незважаючи на поточні проблеми недостатнього фінансування закладів дошкільної та шкільної освіти, правові підстави для забезпечення прав дітей ВПО на освіту були сформовані оперативно. За результатами “Громадського моніторингу доступу ВПО до освіти” визначено, що “...система освіти України проявила себе в ситуації кризового прийняття рішень професійно та дієво. Жодне з досліджень не виявило суттєвих проблем, пов’язаних з дискримінацією або порушенням прав дітей ВПО у навчально-виховній сфері” [21].

Таким чином, правові підстави забезпечення прав дітей ВПО на освіту в умовах проведення антитерористичної операції в Україні було сформовано оперативно та професійно, що створило умови для реалізації прав таких дітей на освіту в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 1. – Ст. 1.
2. Кількість зареєстрованих переселенців в Україні перевищила 1,3 млн осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/138661>.
3. *Солодько А.* Захист прав внутрішньо-переміщених осіб – першочергове завдання України / *А. Солодько, Т. Доронюк.* – К. : Центр дослідження суспільства, 2015. – 367 с.
4. *Грошовський В.В.* Соціальні права і гарантії учасників АТО та внутрішніх переселенців / *В.В. Грошовський* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helpato.com.ua/index.php?id=tipovi-putannya-pereselenciv>.
5. *Балуєва О.В.* Шляхи вирішення проблем внутрішньо переміщених осіб: міжнародний досвід / *О.В. Балуєва, І.О. Аракелова* // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 12. – С. 37–43.
6. *Быкова Е.А.* Международно-правовой механизм контроля за соблюдением обязательств государств в области защиты прав ребенка / *Е.А. Быкова* // Вестн. МГУ : Сер. Право. – 2004. – № 2. – С. 95–106.
7. Про права дитини : Конвенція ратифікована Постановою ВР від 27.02.91 № 789-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про боротьбу з дискримінацією у галузі освіти : Конвенція ООН (1960 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_174.
9. Декларація прав дитини : Декларація прийнята і проголошена в Резолюції 1386(XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
10. Про ратифікацію Конвенції про права дитини : Постанова ВР № 789 -XII (789-12) від 27.02.91 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021&p=1250286233839576.
11. *Волинець Л.С.* Права дитини в Україні: проблеми та перспективи / *Л.С. Волинець.* – К. : Логос, 2000. – 74 с.
12. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
13. Державна національна програма “Освіта (Україна ХХІ століття) : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>.
14. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 34. – Ст. 451.
15. Про вищу освіту : Закон України від 01.06.2014 № 1556-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.
16. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV// Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – Ст. 230.
17. Про професійно-технічну освіту : Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР// Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 32. – Ст. 215.
18. *Палешко А.* Правові аспекти захисту дітей в Україні / *А. Палешко* // Право України. – 1996. – № 7. – С. 32–34.

19. Про дошкільний навчальний заклад : Положення Міністерства освіти та науки України від 12 березня 2003 року № 305 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/305-2003-п>.

20. Забезпечення права на освіту внутрішньо переміщених осіб : звіт Громадської організації “Європейська дослідницька асоціація” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irf.ua/knowledgebase/news/zabezpechennya_prava_na_osvitu_vnutrishno_peremischenikh_osib_u_kharkivskiy_oblasti/.

21. Результати громадського моніторингу: як забезпечено право на освіту в школах і ПТУ учнів-переселенців зі Сходу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eura.org.ua/?p=513>.

22. Про внесення змін до деяких законів України щодо державної підтримки учасників бойових дій і їхніх дітей, дітей, один з батьків яких загинув в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій або військових конфліктів або під час масових акцій громадянського протесту, дітей, зареєстрованих як внутрішньо переміщені особи, для отримання ними професійно-технічної та вищої освіти : Закон України 5 липня 2015 року № 425-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 30. – Ст. 271.

Отримано 16.10.2015